

Recenzije – Reviews

Meta DOBNIKAR, Edo FERME, Marjeta HUMAR, Simona JARC, Miha JERŠEK, Drago MLAKAR, Borut RAZINGER & Marko ŠTURM, 2005: **Gemološki terminološki slovar**, 230 str., format 14,4 x 21,5 cm, trda vezava.

Pred kratkim smo dobili slovenski gemološki terminološki slovar. S tem je zapolnjena vrzel v zanimivi vedi o dragih in okrasnih kamnih ter je tako vložen trud vse pohvale vreden.

Kot pri vsaki znanstveni ali strokovni razpravi pa prihaja do razlik v mišljenjih, do nerodnih formuliranj pri definiciji neke-ga pojma, do nezaželenih napak itd. V naslednjem želim prikazati take neskladnosti.

1. V vsem slovarju uporabljajo avtorji izraz "kamen" v smislu "dragi kamen". Ta pojav, ki se imenuje elipsa t.j. izpuščanje enega ali več stavčnih členov, je opravičljiv samo takrat, kadar je popolnoma jasno, zakaj ta člen izpuščamo. Nemogoč pa je ta izraz n.pr. na str. 103 z iztočnico NAHAJALIŠČE KAMNOV z razlago, da je to "območje.....kjer je večja količina kamnov primerna za izkoriščanje". Navedeni angleški izraz »gem deposit« je popolnoma jasen, dočim je po slovenski razlagi lahko tako nahajališče vsako prodišče; isto velja za na str. 79 dano iztočnico KAMEN z razlago, da je to »naravnasnov, ki se vgrajuje v nakit«. Smatram, da je treba zadržati izraz »dragi kamen«.

2. Skozi ves slovar se vleče nejasen in dvosmiseln pogled na velikost zrn ali kristalov v nekem mineralnem agregatu. Dosledno se uporablja izraz »drobnokristalen kremen« za kalcedon, ki je kriptokristalen agregat kremenca. V slovarju najdemo na str. 50 pod DROBNOKRISTALNA SNOV, da je to snov, katere kristali so vidni z optičnim mikroskopom.« in da je ang. »microcrystalline substance«. Pod KRIPTOKRISTALNA SNOV (str. 86) je razlaga, da je »snov, katere kristali niso vidni z optičnim mikroskopom« in da je ang. cryptocrystalline substance«. Razlaga za kriptokristalno snov odgovarja kalcedonu, za drobnokristalno snov pa ne. Vendar pa je ravno ta pogršana razlaga prevladujoča v slovarju. Že sam izraz »kriptokristalen« pomeni »skrito« in torej nima zveze z »drobno«. Kako moremo primerjati n.pr. alabastr, ki je drobnozrnata sadra s kalcedonom?

3. Namen slovarja je, da nam pojasni, kaj pomenijo posamezne iztočnice. Pred to razlago stoji včasih v mali pisavi vrednostni označevalnik kot trg., napačno, zastar., in tu smo večkrat v zadregi. N.pr. INDIJSKI ŽAD...napačno »zelen aventurinski kremen«. Pod iztočnico INDIJSKI TOPAZ imamo celo 3 razlage pomena in pred vsemi tremi stoji napačno. Kaj torej pomenita ti dve iztočnici? Še bolj očitno je to n.pr. pri iztočnici KALIFORNIJSKI RUBIN. napačno »rdeč granat«. Kaj je torej KALIFORNIJSKI RUBIN?

Včasih sploh ni jasno, na kaj se nanaša vrednostni označevalnik: n.pr. KALCEDONOV ONIKS...trg. »dvoplastni sivo-bel kalcedon«. Kam spada torej trg., k iztočnici ali k razlagi. Pri označevalniku - napačno« se nanaša običajno na razlago, pri "trg" pa kot zgleđa na iztočnico, a oba sta pisana na istem mestu.

4. Problem je tudi fonetična izgovorjava raznih iztočnic; ne moremo jih namreč vse po vrsti izgovarjati kot da so angleškega izvora. N.pr. str. 53 EBAVŠIRANJE. Beseda je nastala iz francoske »ébaucher« ter se torej izgovarja »eboširanje«. Nemci izgovarjajo au kot au, ne pa

kot av. Mineral HAUSMANNIT se izgovarja torej kot »hausmanit« ne pa kot »havsmanit«. FRAUNHOFERJEVE ČRTE so torej »fraunhoferjeve...« ne pa »fravnhoferjeve...«.

5. Skozi ves slovar se vleče izraz "lik" pri kristalografskih opisih in razlagah. Kot nas uči geometrija so liki omejene ploskve kot n.pr. trikotnik, četverkotnik, krog itd. in so torej dvodimenzionalen pojem. Razne oblike kristalov t.j. tridimenzionalne geometrijske oblike so pa telesa. Prav tako je napačno n.pr. na str. 153 pod TETRAGONALNA PIRAMIDA, da naj bi bila "lik.., katerega ploskve se sekajo v skupni točki...". Pravilno bi moralo biti, telo telokateriga ploskve plašča se sekajo...".

6. V slovarju je med iztočnicami navedena kopica mineralov, predvsem obarvanih, običajno z nizko trdoto in ki niso niti dragi, niti okrasni kamni n.pr. amesit, halit, halloysit, paligorskit itd. Če je vzrok temu želja, da se zadovolji zbiratelje barvnih mineralov brez ozira na njihovo gemološko vrednost, je v redu, sicer pa je nepotreben balast. Ni pa jasno, s kakšnim namenom navaja slovar n.pr. črne minerale kot hromit, magnetit, maghemit, manganit itd.

7. Posamezne važnejše pripombe k iztočnicam so sledeče:

Str. 16 ALABASTER – V smislu slovarja bi bilo umestno pojasniti, da se lepo obarvani alabaster uporablja za izdelavo okrasnih predmetov.

Str. 18 ALOKROMATSKI MINERALI – Nerodna formulacija, da je "brezbarven mineral, različno obarvan..."

Srt. 20 ANGLEZIT – Ni karbonat, temveč sulfat; formula pa je pravilna.

Str. 20 ANIOLIT – Področje rabe ni "trg", temveč strokovno. V sestavu kamnine ni omenjen beli plagioklaz. Nepravilno je tudi, da je sestavni del "neprosojen rubin". Al_2O_3 nastopa namreč v aniolitu delno kot neprosojen korund, v glavnem pa kot prosojen do prozoren rubin; žal pa je zadnji dostikrat več ali manj razpokan, tako da so večji primerki rubina redki. Tanzanijski rudnik rubina Longido dobiva rubin izključno iz aniolita. Izbrani kosi te kamnine služijo tudi kot lep okrasni kamen.

Str. 21 APATIT – Ni "eden od skupine mineralov..", ampak je splošno ime za skupino. IMA (International Mineralogical Association) naziv apatit ne priznava več, Strunz pa ga uporablja kot skupinsko ime.

Str. 24 BARIT – Pri opisu barv manjka »brezbarven«. (Glej krasne primerke v septiolarijih na avtocest Maribor-Šentilj)

Str. 26 BERIL – V smislu slovarja bi morali dodati, da so njegovi različki akvamarin, smaragd itd.

Str. 37 CEYLONIT – Nejasna je navedba... z razmerjem $Mg:Fe = 3:1$ in $1:1$. Po Ramdohrju je naziv minerala ceylanit.

Str. 37 CIBJO – Prevod je treba popraviti v »Mednarodna organizacija za nakit, draguljarstvo, zlatarstvo, diamante, bisere in drage kamne«.

Str. 41 ČRNI KRISTAL OPAL – Razlaga je nerodna: »prozoren brezbarven dragi opal s temno osnovno barvo«.

Str. 47 DIASPORESCENCA – Namesto »...diaspora v rubinu« je bolj umestno »...diaspora na korundu«.

Str. 59 FOSILNI BISER – naj bi bil »okamenel biser«, čeprav ni jasno, kaj naj to pomeni.

Str. 61 GEMA – V prvotnem smislu je gema vbočena reliefna podoba (intaglio), kameja (str. 79) pa izbočena.

Str. 63 GLINICA – Angleški izraz je »alumina«, ne pa »hydrated alumina«.

GROSULARIT – Ni mineral grosular, temveč kamnina sestavljena pretežno iz grosularja.

Str. 70 HRIZOLIT – Nepravilna je razlaga, da je zastarel naziv za hrizoberil, peridot, turmalin. Pravilno je, da ja hrizolit ime za mineral olivin ali peridot. Hrizoberil in turmalin sta druga minerala.

Str. 70 HRUŠKA – Ni »...hruškast sintetični kristal...«. Je le oblika sintetičnega minerala, dobljenega z Verneuilijevim postopkom.

Str. 80 KAMENA STRELA – Kot sinonim bi morali navesti: napačno »cerkniški diamant«.

Str. 81 KARNEOLOV ONIKS – Dvoplasten oranžno - bel kalcedon je sardoniks. Iztočnica pa je nesmiselna tako kot kalcedonov oniks (str. 78), saj pomeni isto kot n.pr. korundov rubin.

Str. 82 KIMBERLIT – kot sinonim je navedena »modra zemlja«. Ta izraz ni pravilen, ker se nanaša na kamnino kimberlit v svežem stanju. Ta je tedaj modrozeleno do modrosive barve ter

so jo zato v Kimberleyu imenovali »blue ground«, kar bi bolj odgovarjalo našemu izrazu modra osnova ali podobno, ne pa izrazu zemlja. V površinskem delu kimberlit preperi v rumeno preperino »yellow ground«; ta pa je prstena

Str. 85 KORUND – V smislu slovarja bi bilo potrebno navesti drage različke rubin, safir itd.

Str. 95 MAGHEMIT – Ne drži, da je neobstoje mineral, pač pa ga je težko prepoznati. Prav tako ne drži, da je spinel; važna njegova lastnost pa je, da je magneten.

Str. 98 MELILIT – Strunz uporablja v novi klasifikaciji to ime samo še kot skupinsko ime za 10 mineralov.

Str.101 MODRI KREMEN – Kaj naj pomeni, da je »...modro obarvan zaradi neoksidiranega krokidolita, rutila...« Ni jasno, kaj naj bi bil oksidirani krokidolit, rutil itd...

Str. 101 MOISSANIT – Ni samorodna prvina, ampak spojina SiC.

Str. 104 NEFRIT Naj bi bil žilav drobnnozrnat različek aktinolita ali tremolita. V resnici je mikrokristalen, močno prepleten, vlaknat agregat aktinolita in je zato tako žilav.

Str. 109 OKRASNI KAMEN – Čudna je razlaga, da je v naravi pogost kamen..., katerega masa se meri v karatih in gramih«. Prvič niso pogosti, drugič pa ne drži, da se meri njihova masa samo v ct in gr. N.pr. za malahit kot zelo cenjen okrasni kamen navaja Sinkakas (Van Norstrand Standard Catalog of Gems) ceno v librah, isto za amazonit, lepo obarvani alabaster itd. Tehtanje z manjšimi enotami ostaja za redkejše in vrednejše okrasne kamne, kot so nekatere vrste kalcedona, kremena itd.

Str. 112 ORGANSKA SNOV – Je po slovarju »...snov..., ki se uporablja za izdelavo nakita...«. Ker je iztočnica splošen pojem, je definicija neumestna.

Str. 113 ORTOHRIZOTIL – kot sinonim navaja slovar »serpentinski žad«. To drži samo v premeru, ko gre za plemeniti serpentin.

Str. 113 ORTOROMBSKA PIRAMIDA – Razlaga velja samo za ploskve plašča piramide.

Str. 116 PALIGORSKIT – Slovar navaja kot sinonim »gorsko usnje«. Po Ramdohrju je gorsko usnje hrizotilizbest, deloma pa aktinolit. Paligorskit je drug mineral.

Str. 125 PRIMERJALNI BARVNI SET – Če definiramo BREZBARVNI DIAMANT (str. 31) kot diamant, ki ni obarvan, je nelogična razlaga, da služi ta barvni set »pri presoji barvne stopnje brezbarvnih brušenih diamantov.«

Str. 127 PSEUDOSEKUNDARNI VKLJUČEK – Razlaga je nelogična: »... vključek, nastal po končani rasti kristala gostitelja, ki se je kasneje še nadaljevala«. Isto velja za SEKUNDARNI VKLJUČEK (str. 135)

Str. 129 RAZLIČEK MINERALA – Razlaga, da je »... eden od mineralov iste skupine...« je neustrezna, ker bi lahko rekli, da je grosular različek granata; v resnici pa je vrsta granata. Pravilno je »eden od načinov nastopanja istega minerala, n.pr. rubin je različek korunda. Prav tako ne velja, da morajo imeti različki minerala »nekoliko različno kemično sestavo«, razen če avtor razlage smatra, da je prisotnost nekega slednega elementa, ki je spremenil barvo minerala, vzrok spremembe kemične sestave. To pa v iztočnici SLEDNA PRVINA (str. 143) zanika.

Str. 131 RODOLIT – Ni različek piropa, temveč vmesni člen vrste pirop – almandin. Poznan je po zelo lepi rdeči barvi.

Str. 134 SADRA – Kot sinonim je naveden gips, ki pa je v naši nomenklaturi žgana sadra $\text{CaSO}_4 \cdot \frac{1}{2}\text{H}_2\text{O}$.

Str. 134 SAGENITNI KREMEN – Naj bi bil v obliki mreže oblikovan igličast rutil; manjka pa »v kremenu«.

Str. 149 SVILA – Naj bi bila posledica mikrovključkov rutila ali hematita, nastalih »z delnim taljenjem iz kristala gostitelja...«. Taka razlaga je nerazumljiva.

Str. 152 TANZANIT – Morali bi dodati, da je prozoren ter da je drag kamen.

Str. 155 TETRAGONTRIOKTAEDER – Predstavljena slika 40 ni tetragontrioktaeder temveč deltoidikozitetraeder. Tetragontrioktaeder ni sestavljen iz »štiriindvajsetih ploskev v obliki trapeza« temveč iz 24 enakokrakih trikotnikov.

Str. 155 TETRAGONTRITETRAEDER – Prikazana slika 41 ni tetragontrioktaeder temveč deltoiddodekaeder. Tetragontritetraeder ni sestavljen iz »dvanajstih ploskev v obliki trapeza«, temveč iz 12 enakokrakih trikotnikov.

Str. 159 TRIGONTRITETRAEDER- prikazana slika 45 ni trigontritetraeder temveč deltoiddodekaeder.

8. Ker prevzemamo novo Strunzovo mineraloško klasifikacijo, bi morali spremeniti pri spodaj navedenih mineralih kemično formulo:

iridij, iridijev allanit, kanasit, klinozoisit, liddiocoatit, magnezijev ferit, magnezijev foitit, manganit, magnezijev kromit, margarit, marialit, melifanit, paligorskit, pargasit, purpurit, riebeckit, simpsonit, sogdianit, stilpnomelan, tinaksit, torit, uvit.

Spremembe za te minerale so več ali manj malenkostne, zato niso pomembne. Večje razlike v formuli pa so za:

kornepin, lazurit, piroksmangit, saponit, skapolit, stavrolit, šorlomit, vezuvianit.

IMA ne priznava lantanov allanit in skapolit; v Strunzovi klasifikaciji pa ni naveden neodimijev parizit (glej str.105).

9. Nekateri pojmi oz. iztočnice so premalo pojasnjeni, n.pr.str. 148- STRONCIJEV TITANAT- Razlaga pove, da je to SrTiO_3 , ne omenja pa, da je to sintetični dragi kamen, niti pa da je njegov sinonim fabulit. Po drugi strani na str. 57 navaja pojem FABULIT kot stroncijev titanat, ne omenja pa, da je to sintetični dragi kamen.

10. V gemološki slovar vsekakor sodijo različni brusi dragih kamnov, predvsem diamantov. V našem slovarju jih najdemo večje število. Ker moramo pri nas skozi zgodovinski razvoj poznati brusne oblike, ki so se razvijale v nemškem in francoskem svetu, pa pogrešamo bruse, ki jih najdemo lepo prikazane v članku Misiorowski E.B. »Eine funkelnde Geschichte« (Extralapis No. 18, str. 94 -103). Če zasledujemo vrste brusov od 12. stoletja navzgor, potem vidimo, da manjkajo v slovarju sledeči brusi: Point Cut, Knob ali Nail Cut, Table Cut, Chiffre Cut, Hogback in še moderni brusi Spirit Sun, Barion Cut, Context Cut in Lion Cut.

Prav tako manjkajo nazivi oblik diamantnega nakita v zvezi z razvojem mode skozi stoletja kot so n.pr. Rosette, Aigrette, Sevigné, Brandenbourg, Girandole itd.

11. Nič čudnega ni, če pri sestavljanju takega slovarja uide nek bolj ali manj pomemben izraz brez ozira, če je pravilen ali napačen. Nekaj primerov: amazonit, cerkniški diamant, damascenca, marmorni oniks (trg., Tearce pri Tetovu), sardoniks.

Kljub naštetim pomanjkljivostim in spodrsrlajem je slovar prvi tovrstni slovenski slovar, ki je zajel precej obsežno problematiko gemologije. Je dokaz pridnega dela naših mlajših strokovnjakov in je vreden pohvale.

Marjan Dolenc

Odgovor na recenzijo Gemološkega terminološkega slovarja

Veseli nas, da smo v pregled prejeli neodvisen, kritičen in natančen pregled Gemološkega terminološkega slovarja s strani spoštovanega kolega Marjana Dolenca. Bralcem želimo pojasniti nekatere razlage posameznih gesel, ki jih je v objavo uredništvu Geologije poslal navedeni recenzent.

Ad 2: V strokovni literaturi je kalcedon definiran kot vlaknat različek mikrokristalnega kremenca (Cornelis, K. & Hurlbut, 1999; Wenk, H. R. & Bulakh, 2004).

Ad 4: Pri ebavširanju je bila upoštevana raba. Ta pa je pri tako redkem izrazu lahko tudi različna. V navedenih primerih (hausmannit, Fraunhoferjeve črte) se fonem *v* ne izgovarja niti kot *u* niti kot *v*, tudi ne v obeh primerih enako. V prvem nezveneče, v drugem zveneče. Mi smo ga zapisali z *v* (prim. J. Toporišič *Slovenska slovnica*, str. 74–76).

Ad 5: Izraz lik ima v kristalografiji poseben pomen in se v slovarju uporablja kot sinonim za kristalni lik, kar je v slovarju tudi razloženo (str. 93, 87): **kristálni lík** -ega -a m *vse ponovitve ene ploskve, ki izhajajo iz simetrijskih elementov S*: lík

(Bloss, F. D., 1994; Phillips, F. C., 1986; Cornelis, K. & Hurlbut, C. S., 1999)

Tetragonalna piramida je torej (kristalni) lik, ki ga sestavljajo štiri enake ploskve, ki se sekajo v skupni točki.